

Mi történt a szomszédban? A román gazdasági felzárkózás elmúlt évtizede*

Kis Katalin

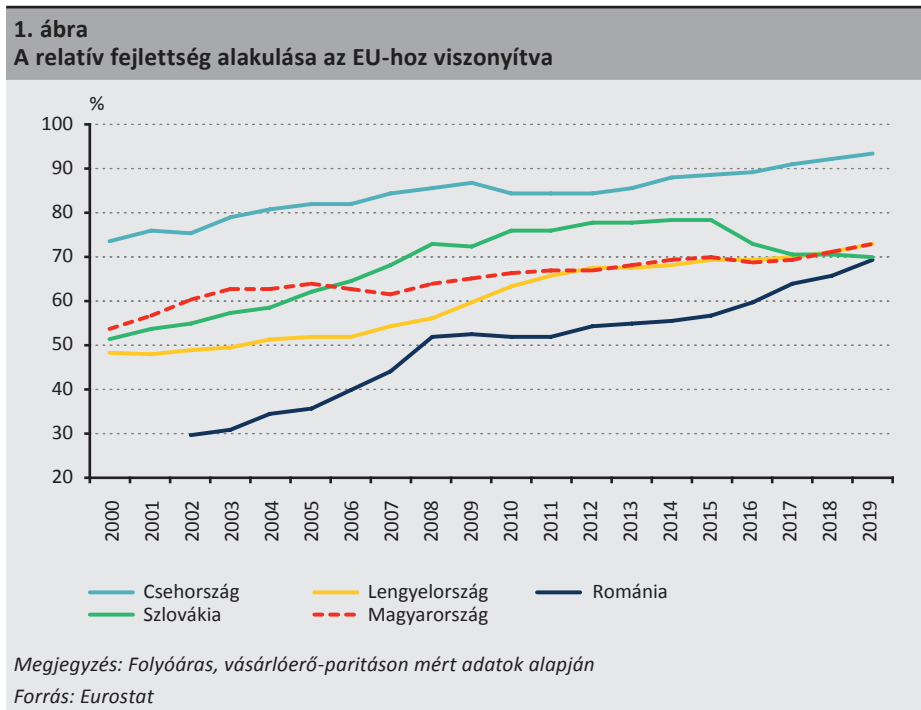
Magyarország felzárkózási stratégiájának továbbfejlesztéséhez érdemes megvizsgálni a régióinkban lévő országok felzárkózási folyamatát, a mögöttes okokat, az elért eredményeket, a felmerült problémákat, a növekedés szerkezetét, az egyensúlyi mutatók alakulását. A román gazdasági felzárkózás jó példa az előnyök és hátrányok bemutatására. A koronavírus-válságot megelőző évtizedben a román fejlettség az egyik leggyorsabb felzárkózást mutatta a régióban. A 2010. évi 51,6 százalékról indulva 2019-ben már az Európai Unió fejlettségének 69,4 százalékán állt, megközelítve a szlovák szintet. A Covid-19-válságot megelőző években Románia gazdasági növekedése a GDP-rangsorok élén helyezkedett el. A növekedés alapját a rendelkezésre álló reáljövedelmek érdemi élénkítése és a dinamikusan emelkedő lakossági fogyasztás, a stabil befektetői környezetnek és az állami lakáspiaci programnak köszönhetően növekvő beruházások, valamint a termelékenység IKT-szektorhoz is kötődő jelentős javulása jelentették. A termelékenységjavulás azonban sokszor túlfűtöttséget takar, 2015 után a bérek a termelékenységet meghaladó ütemben nőttek. Emellett a folyó fizetési mérleg deficitjének romlása, a koronavírus-válsághoz köthető emelkedő hiány és államadósság egyaránt az egyensúlyi folyamatok romlását jelzi. Az egy főre jutó vásárlóerő-paritáson számított GDP felzárkózásához Romániában a dinamikus növekedés mellett a jelentős népességfogyás és statisztikai hatások is hozzájárultak.

1. A román gazdasági felzárkózás – az egy főre jutó GDP és ami mögötte van

A koronavírus-válságot megelőző évtizedben Románia az egyik leggyorsabb gazdasági felzárkózást mutatta a régióban. A gyors növekedésnek köszönhetően fejlettsége már 2002 és 2008 között az uniós átlag 29,6 százalékáról 51,6 százalékára emelkedett. A globális pénzügyi válság előtti években azonban a gyors növekedés időszaka egyensúlytalanságok kiépüléséhez és a gazdaság túlfűtöttségéhez vezetett. Ezért a 2008–2009-es gazdasági válság hatásainak begyűrésével a reálgazdasági konvergencia Romániában is megtört. A válság komoly kiigazítási kényszer elé állította az országot, ami a Nemzetközi Valutaalappal kötött hitel-keretmegállapodást és reformintézkedések bevezetését eredményezte. 2011-től újra növekedési pályára állt a román gazdaság, majd 2013-at követően sebességet váltott, és a felzárkózásban

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Európa egyik éllovasává vált. A fejlettség az elmúlt évtized során 17,2 százalékponttal emelkedett, és 2019-re az Európai Unió fejlettségének 69,4 százalékával megközelítette a szlovák szintet (1. ábra).

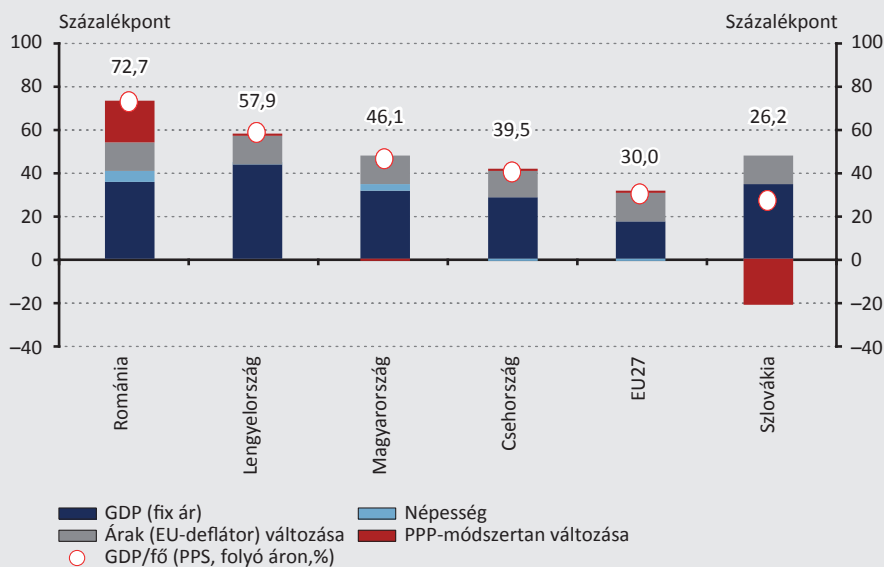
Az egy főre jutó vásárlóerő-paritáson számított GDP 2010 és 2019 között Magyarországon közel 50 százalékkal nőtt, miközben Romániában közel 75 százalékkal. A román felzárkózás a gazdaság növekedésénél gyorsabb volt, amihez a dinamikus növekedés mellett a jelentős népességfogyás és statisztikai hatások is hozzájárultak (2. ábra).

Az Európai Unióban az elmúlt évtizedben az egyik legjelentősebb népességfogyást Romániában regisztrálták. A román népesség közel 5 százalékkal mérséklődött, szemben a magyar 2,5 százalékkal. A népességcsökkenés mintegy 75 százalékáért a kivándorlás felelős. 2019-ben a román állampolgárok 18,4 százaléka élt külföldön, jellemzően alacsonyabb képzettséget igénylő munkakörökben dolgozó vendégmunkásként Olaszországban, Spanyolországban, Németországban vagy az Egyesült Királyságban (OECD 2019). Fontos kérdés, hogy a külföldre kiáramló munkaerő milyen kapcsolatban marad az anyaországgal, a gazdasági növekedés és a jólét emelkedése ismét haza tudja-e majd csábítani a külföldön élő román származású embereket. Az OECD (2019) felmérése szerint 2015 és 2017 között a hazatérő alacsony és közepes végzettségű románok foglalkoztatottsági rátája magasabb volt, mint a nem

emigrálóké, míg a felsőfokú végzettségűek reintegrációja kevésbé volt sikeres. Az előbbit a kivándorló népesség fiatalabb korösszetétele, míg utóbbit a fogadó ország és a román gazdaság szerkezete közötti különbségek magyarázhatják. Előretételezhető, hogy a román gazdaság termelékenységének emelkedése és a magasabb hozzáadott értékű IKT-szektor¹ előretörése mennyiben segíti majd a magasabb végzettségű románok visszatérését a hazai munkaerőpiacra.

Románia esetében az elmúlt években *egy jelentős statisztikai tényező, a vásárlóerő-paritás „korrekciója” is érdemben hozzájárult az egy főre jutó GDP emelkedéséhez.* A vásárlóerő-paritáson (purchasing power parity, PPP) mért, folyóáras egy főre jutó GDP-adatok idősoros alakulásában a reál-GDP és a populáció alakulása mellett a relatív árak és a módszertan változása is szerepet játszik. A PPP-módszertan hatása a régiós országok vonatkozásában eltérően alakult: Szlovákiában például jelentősen mérsékelte az egy főre eső GDP alakulását, míg Romániában érdemben emelte az elmúlt évtizedben. Ebből következőleg a reálgazdasági konvergencia értékelésénél érdemes ezt is figyelembe venni, hiszen kérdéses, hogy a PPP-módszertan változása mennyiben tükröz tényleges jóléti változást, és nem csupán az elmúlt években jelentősen emelkedő IKT-szektor hozzáadott értékének számbavételi nehézségeit.

2. ábra
Az egy főre eső GDP 2010 és 2019 közötti kumulált változásának dekompozíciója

Forrás: Eurostat

¹ Információ- és kommunikációtechnológia

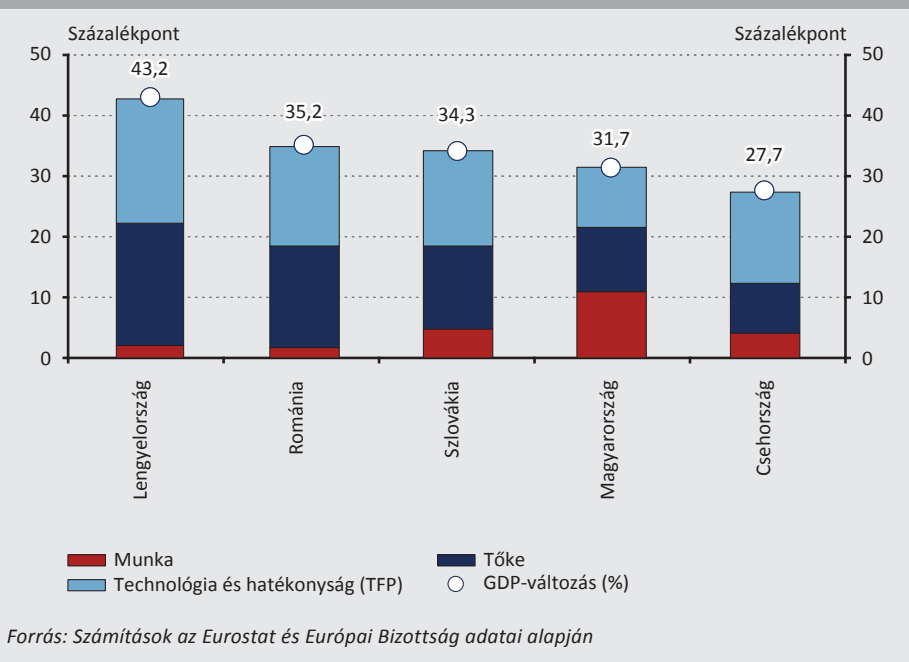
A román felzárkózáshoz a legnagyobb mértékben a dinamikus GDP-növekedés járult hozzá. A koronavírus-válságot megelőző években a román gazdaság növekedése mind Európa, mind a régió viszonylatában *kimagasló mértéket mutatott, és a GDP-rangsorok élén helyezkedett el*. A román GDP szintje több mint 35 százalékkal emelkedett 2010 és 2019 között. A növekedés alapját a rendelkezésre álló reáljövedelmek érdemi élénkülése következtében dinamikusan emelkedő lakossági fogyasztás, a stabil befektetői környezetnek és az állami lakáspiaci programnak köszönhetően növekvő beruházások, valamint a termelékenység jelentős javulása jelentették, így a következőkben ezekkel a tényezőkel foglalkozunk részletesebben.

2. A román növekedés szerkezete

A román GDP emelkedésében 2010 és 2019 között *a tőkemélyülés és a termelékenység emelkedése volt meghatározó (3. ábra)*. Az elmúlt 10 év átlagában a beruházási ráta 24,5 százalékon alakult, enyhén magasabban, mint hazánkban (21,8 százalék), bár az elmúlt években a hazai beruházásvezérelt növekedési modell segítségével újra megelőztük a térség országait. Ágazati bontás alapján a román háztartások beruházási aktivitása érdemben támogatta a növekedést. Romániában a lakáspiac keresleti oldalát 2009 óta államilag garantált kedvezményes hiteltermékekkel ösztönzik. 2009-ben vezették be az *Első otthon* programot, melynek alapvető célja kedvezményes hitel nyújtása az első lakásukat vásárlók számára. A hiteleket 5 százalékos önerő mellett, 50 százalékos állami garanciával nyújtották, aminek köszönhetően a kedvezményezettek a piacinál alacsonyabb kamat mellett juthattak hitelhez. A programban 2018. október végéig több mint 264 ezer hitelszerződésre, összesen 23 milliárd lej (1 700 milliárd forint) értékben vállalt garanciát az állam. 2019-ben elindult a módosított lakáshitel-program *Új otthon* néven, aminek legfőbb célja, hogy a kedvezményezettek számára lehetővé tegye a nagyobb lakások megvásárlását is. Kínálati oldalon a román építőiparban az elmúlt években komoly problémát jelentett a munkaerő-kivándorlás, ezért a kormány 2019 januárjában megemelte az építőipari munkavállalók minimálbérét, valamint adókedvezményeket vezetett be a szektorban.

3. ábra

A gazdasági növekedés kumulált változása 2010 és 2019 között

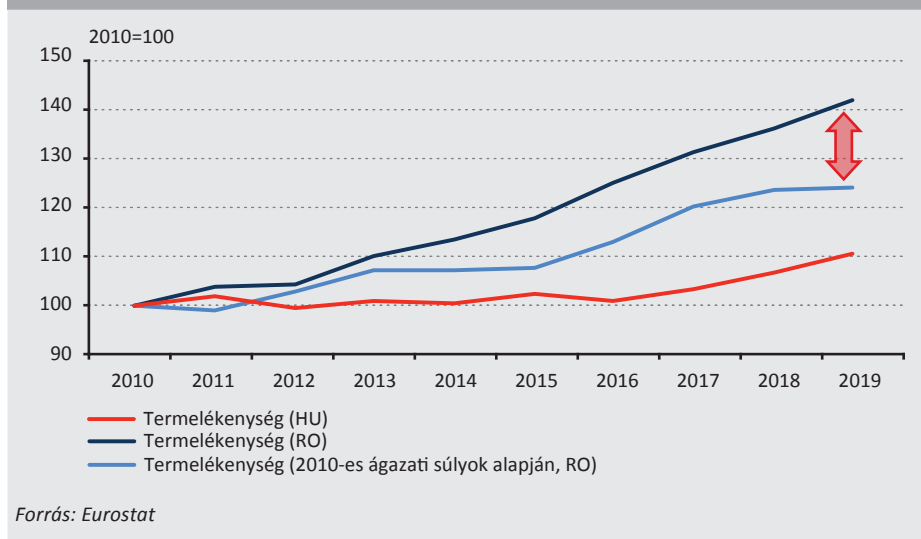
A tőkeintenzív ipari szektorok növekedését az FDI is ösztönözte. A román FDI-állomány a magyarhoz hasonlóan stabilan, a GDP 40 százaléka körül alakult az elmúlt évek során. A romániai befektetések 87,5 százaléka származott európai uniós országtól 2019-ben. Az országban hazánkhoz viszonyítva jelentősebben érvényesül a déli orientáció, a német, osztrák és holland befektetők mellett az FDI-állomány magas hányada francia, görög vagy ciprusi eredetű. A román autóiparban a legjelentősebb szerepe a francia Renault-nak és a német (illetve közvetve amerikai) tulajdonban lévő Fordnak van, míg az autóipari beszállítók többségében német vagy amerikai vállalatok. Az olasz textilipari vállalatok az olcsó román munkaerőt az elsők között kihasználva telepítették gyártásukat az országba, míg az osztrák vállalatok már az EU-csatlakozás előtt jelentős szereplők voltak a román privatizációban (Adarov et al. 2021).

Romániát geopolitikai szempontból az ásványkincsek is felértékelik, továbbá stratégiailag is fontos helyet foglal el a Balkán és a Fekete-tenger között. Keleti szomszédunknál a kőolaj- és földgázkitermelés uniós viszonylatban is magasan alakult az elmúlt évtizedben, a szektort főként külföldi multinacionális vállalatok dominálják. A NATO-val és az Egyesült Államokkal folytatott szoros együttműködés potenciális gazdasági előnyei pedig már az elmúlt évtizedben kibontakoztak. Ezek elsősorban a román hadsereg modernizációjával, katonai létesítményekbe történő beruházásokkal

és a hadiipar újraindításával voltak kapcsolatosak. Az országba irányuló uniós kívüli FDI-befektetők közül az USA a legnagyobb, azonban a geopolitikai szempontból fontos hadipari fejlesztéseknél nem ez a finanszírozási forma dominál (Adarov et al. 2021).

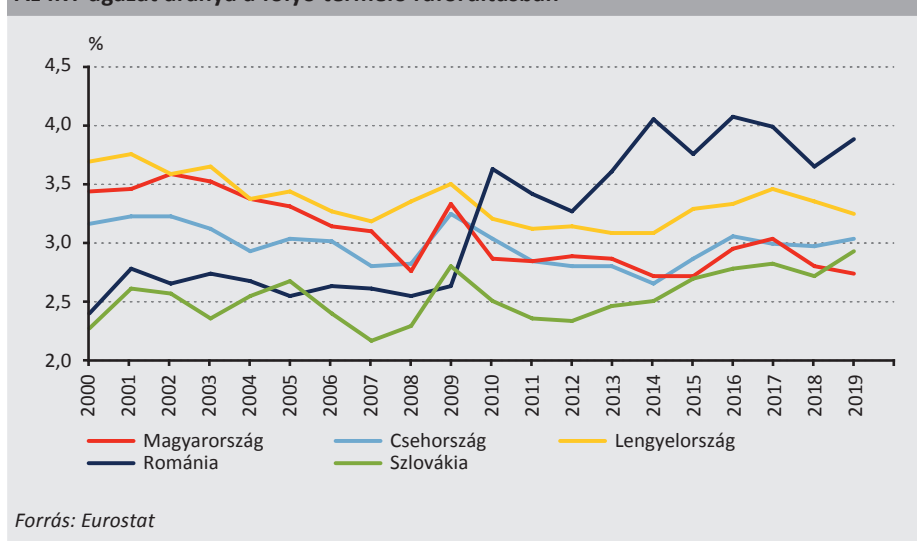
2015 után a román munkatermelékenység régiós összevetésben is jelentősen emelkedett, 2019-re hazánkat és Szlovákiát is megelőzve, hazánkhoz viszonyítva azonban a termelékenységi előny fele összetételhatásból fakad (4. ábra). A román feldolgozóipari teljesítmény összeségében alacsonyabb hozzáadott értékű, mint a magyar. A feldolgozóipar tekintetében mindkét országban a szállítóeszközök gyártása dominál. A technológiailag fejlett ágazatokban, mint a gyógyszeripar, az elektronikai ipar, az akkumulátorgyártás Magyarország szakosodása erősebb. A feldolgozóipar relatív elmaradottságát a szolgáltató szektor teljesítménye ellensúlyozza. A román szolgáltató szektor gazdasági teljesítményen belüli súlya több mint 10 százalékponttal nőtt az elmúlt tíz év során, és a gazdasági szerkezetváltás a termelékenység emelkedésében is megmutatkozott. Hazánk esetében ez a szerkezetváltás már korábban végbement, így hozzánk képest a román termelékenységjavulási előny mintegy fele összetételhatásból származik (4. ábra). A román szolgáltatások termelékenysége összességében magasabb a hazainál. A magyar foglalkoztatottak mintegy 65 százaléka dolgozik a szolgáltatószektorban, míg Romániában mindössze 48 százaléka.

4. ábra
A termelékenység alakulása Magyarországon és Romániában

Az IKT-szektor termelékenysége az elmúlt években gyors javulást követően érdemben az EU-s átlag felett alakult. A szektor jelentős növekedésére elsősorban a vállalatok termelő-felhasználása teremtett keresletet (5. ábra). A román vállalatok 2010 után lényegesen több terméket és szolgáltatást vásároltak az IKT-szektortól, mint a V4-országok vállalatai. A román IKT-szektor a programozási tevékenységre épít. Az IKT területén tanulók és végzetek aránya az elmúlt években jelentősen nőtt, a szektor foglalkoztatottsága pedig több mint 50 százalékkal emelkedett az elmúlt tíz év során. A román szolgáltatás-szektor erőssége emellett az építészeti és mérnöki tevékenységben, a vezetői tanácsadásban, valamint a reklám és a piackutatásban rejlik.

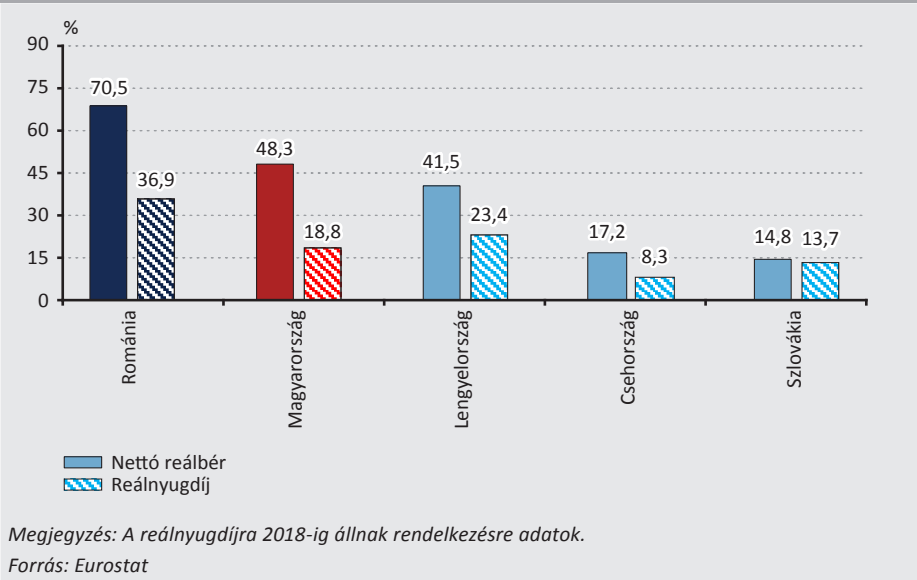
5. ábra
Az IKT-ágazat aránya a folyó termelő ráfordításban

A termelékenységjavulás azonban sokszor túlfűtöttséget takar, 2015 után a román bérek a termelékenységet meghaladó ütemben nőttek. 2010 és 2019 között Romániában kimagasló mértékben, közel 71 százalékkal emelkedtek a nettó reálbérek a 2016-tól elindított minimálbér-emelési ciklus és a jelentős állami bérrendezések miatt (6. ábra). A román aktivitási és foglalkoztatottsági ráta is emelkedett az elmúlt évtizedben, de továbbra is elmarad a régiós országokétól.

6. ábra

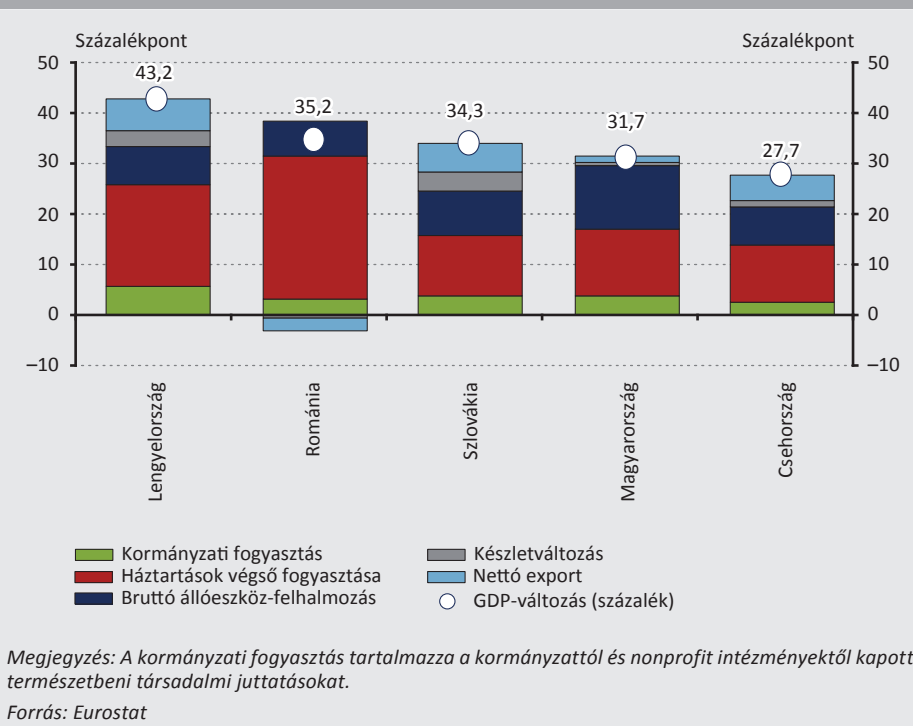
A kumulált nettó reálbér- és reálnyugdij-növekedés 2010 és 2019 között nemzeti fizetőeszközben számolva a régióban

A jelentős béremelések következtében a háztartások rendelkezésre álló jövedelme nemzetközi összehasonításban gyorsan emelkedett. A jövedelmek bővüléséhez a hazautalások is hozzájárultak, hiszen a Romániából kivándorlók aránya magas. A hazautalások GDP-arányos alakulása régiós összehasonításban Romániában volt a legmagasabb, 2013 és 2019 között a GDP 2,9 százaléka körül alakult.

A jelentősen bővülő jövedelemmel összhangban a román gazdasági növekedés fő tényezője az élénkülő lakossági fogyasztás volt, amit a magas fogyasztási hajlandóság is támogatott (7. ábra). A 2011–2014 között jellemző 1–5 százalékos fogyasztásnövekedés 2017-re 10,9 százalékra gyorsult, és 2019-ben 4 százalékon alakult. A fogyasztási ráta mindvégig rendkívül magas volt az elmúlt időszakban, 2019-ben a GDP 63 százaléka közelében alakult, szemben a magyar 49 százalékkal. A fogyasztáson belül különösen magas (messze EU-átlag feletti) a román háztartások élelmiszer- és kommunikációszolgáltatás-fogyasztása, ami statisztikai torzításra is utalhat.

7. ábra
A gazdasági növekedés kumulált változása 2010 és 2019 között

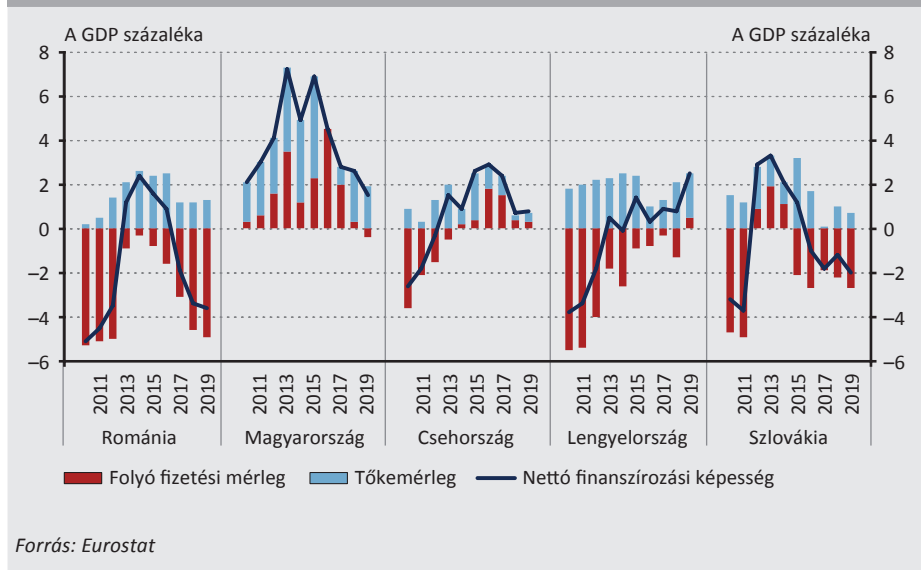
3. A gyors növekedés ára – egyensúlytalanságok kiépülése

A bérek termelékenységét meghaladó növekedése mellett a folyó fizetési mérleg deficitjének romlása, a koronavírus-válságot megelőzően is emelkedő hiány és államadósság egyaránt az *egyensúlyi folyamatok romlását jelzi*. Mintegy 10 évvel ezelőtt a globális pénzügyi válság rendkívül sebezhető állapotban érte a román gazdaságot. 2009-ben 5,5 százalékkal csökkent a GDP. A válság kezelése érdekében Románia a Nemzetközi Valutaalappal 2009 márciusában közel 20 milliárd eurós hitelkeretről állapodott meg. A hitel folyósítása érdekében számos intézkedésről döntöttek, melyek alapvetően a költségvetés kiadási oldalát érintették. Az egyensúly helyreállítása érdekében tett megszorító lépéseknek köszönhetően a költségvetés ESA-hiánya 2015-ig fokozatosan mérséklődött. Azonban a román kormány a koronavírus-válság előtt expanzív politikát folytatott, a növekvő nyugdíjkiadások és a közzféra jelentős béremelése mind hozzájárultak az emelkedő költségvetési hiányhoz. Az államadósság tekintetében Románia indult a legalacsonyabb adósságszintről 2010-ben (a GDP 30 százalékaról), ami 2019-ig kis mértékben emelkedett. 2020-ban a válság előtt eldöntött intézkedések, az automatikus stabilizátorok és a koronavírus-válságot követő intézkedések együttes hatása miatt Románia hiánya

és adóssága nőtt. Növekedésüket tompította, hogy a nyugdíjakat az ígért 40 százalékhelyett csupán 14 százalékkal emelték, és a gyermekpótlék korábban eldöntött megduplázása sem került bevezetésre.

Az elmúlt évek Európa-szerte kimagaslónak számító román gazdaság növekedését alapvetően a lakossági fogyasztás dinamikus élénkülése támogatta, ami mellett a gazdaság túlfűtötté vált, és ez az ország külső sérülékenységének emelkedésével párosult. Romániában a folyó fizetési mérleg egyenlege 2015 óta romlik (8. ábra). A folyó fizetési mérleg GDP-arányos hiánya a 2014-ben megfigyelhető közel nulla százalékos értékéről 2019-re 4,9 százalékra emelkedett, és régiós viszonylatban Romániában a legmagasabb, ami mögött alapvetően a fogyasztás importigénye áll (IMF 2019). A bruttó megtakarítások jelentősen mérséklődtek az elmúlt időszakban, ami a jövedelemnövekedést egyre nagyobb mértékben meghaladó fogyasztásbővülésre utal. A régiós országokban a transferegyenleg jellemzően támogatja a gazdaság külső egyensúlyi pozícióját. Romániában az EU-transzfer-felhasználás mellett a tartósan külföldön munkát vállalók hazautalásai is javították a transferegyenleget. A jövedelemegyenleg hiánya régiós összevetésben alacsony az országban, amit a külföldi tulajdonú vállalatok alacsony tőkemegtérülése is magyarázhat. A nettó külső adósság a GDP 24 százalékáról 2019-re 7 százalék alá mérséklődött, azonban a folyó mérleg jelentős hiánya miatt a csökkenés mértéke elmaradt a hazánkban tapasztalttól.

8. ábra
A régiós külső egyensúlyi folyamatok alakulása

Összeségében elmondható, hogy a román gazdasági felzárkózás jelentős ütemű volt az elmúlt évtized során, ami azonban az egyensúlyi mutatók romlásához vezetett. A felzárkózás a gazdaság növekedésénél gyorsabb volt, amihez a dinamikus növekedés mellett a jelentős népességfogyás és statisztikai hatások is hozzájárultak. A román gazdasági növekedés fő tényezője az élénkülő lakossági fogyasztás volt, amit a jelentős béremelések mellett a magas fogyasztási hajlandóság támogatott, ez azonban a folyó fizetési mérleg jelentős romlásához vezetett. A termelékenység régiós összevetésben jelentősen nőtt. Az IT-szektor növekedése jelentős volt, amire elsősorban a vállalatok termelőfelhasználása teremtett keresletet. Ez lehet a román vállalati szektor termelékenységének kulcsa. A termelékenységi előny fele azonban összetételhatásból fakadt, és a termelékenység emelkedése részben a gazdaság túlfűtöttségéből ered.

Felhasznált irodalom

Adarov, A. – Astrov, V. – Hunya, G. – Richter, S. (2021): *Romania's Successful Catching-Up Process: A Comparison with Hungary*. The Vienna Institute for International Economic Studies, Report, March.

IMF (2019): *Romania: 2019 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; Staff Supplement; and Statement by the Executive Director for Romania*. IMF Staff Country Reports No. 19/278, International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781513512341.002>

OECD (2019): *Talent Abroad: A Review of Romanian Emigrants*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/bac53150-en>